

A HADELMÉLET FONTOSSÁGÁRÓL

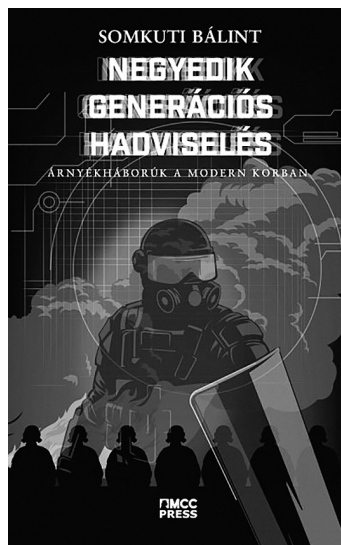
SOMKUTI Bálint: *Negyedik generációs hadviselés. Árnyék háborúk a modern korban.* MCC Press, Budapest, 2024. 264 oldal, 4950 Ft

A háború, a fegyveres konfliktus az emberiség örök társa. E talán legirracionalisabb emberi cselekvés jellegzetességeit már a hadtudomány legelső képviselői is megpróbálták rögzíteni, mert ebben látták a következő háború sikeres megvívásának egyik titkát, az arra való felkészülés alapját. Kezdetben főleg az események leírása történt meg, később egyre inkább a jelenség törvényszerűségeit, mozgatórugóit, más területekhez való kapcsolódásait vizsgálták a szakírók. A háborúval foglalkozó diszciplína mindig egy adott korszak katonai gyakorlatának lenyomata, mely a hadászat, hadműveletek és a harcászat, a katonai vezetés és vezető, valamint a fegyveres erő és a háború politikai, gazdasági, társadalmi összefüggéseit kutatja. A hadtudomány a 17. században, Raimondo Montecuccoli Habsburgokat szolgáló itáliai hadvezér tevékenysége nyomán formálódott valódi és önálló tudománnyá, melyben a gyakorlat mindig hangsúlyosabb, mint az elmélet, ez azonban nem jelenti azt, hogy az utóbbi elhanyagolható lenne. Művelői egészen a 19. század végéig szinte kizárólag katonák voltak, azonban Hans Delbrück német hadtörténész megnyitotta a nem katonák számára a hadtudományt. Napjainkban érdekes trend, hogy a háború kérdéskörével több civil foglalkozik, mint katona.

A háborúk megvívásának formáiban és módjaiban folyamatos a változás, soha nem látott kreativitás mutatkozott és mutatkozik most is a szemben álló fél pusztítására létrehozott és alkalmazott eszközökben. Az egymással harcoló államok mellett megjelentek a nemállami szereplők. A szárazföld, a tengerek és a légtér után az emberiség a harcok színterévé tette a világhírt, és az általa teremtett kiberteret is. Állandóságként – a porosz katonai teoretikus, Carl von Clausewitz háborúdefiníciójából levezetve – az erőszak, valamint a kényszerítés maradt meg, melyet mindig valamiféle

politikai motiváció vezet. A fegyveres konfliktusokban a leggyorsabb és talán a legmélyebb átalakulás a hidegháború végén és az azt követő időszakban történt meg. A katonai kérdésekkel foglalkozó szakírók számtalan elmélettel próbálták bemutatni ennek a korszaknak a hadügyi változásait, hogy érthetővé tegyék, megmagyarázzák a drasztikus változásokat. A hadviseléssel, azaz a háborúk megvívásának elméletével és gyakorlatával foglalkozó elméletek egyik legnépszerűbbike a negyedik generációs hadviselés teóriája. A negyedik generációs hadviselés elméletét amerikai szerzők, egy civil (William S. Lind) és négy katona (Keith Nightengale és Joseph W. Sutton ezredesek, Gary I. Wilson alezredes, valamint John F. Schmitt százados) alkották meg 1989-ben (*The Changing Face of War. Into the Fourth Generation. Marine Corps Gazette*, 1989/október). Az elmélet szerint a hadviselés 1648 óta a haditechnika fejlődése és az ebből fakadó eljárásbeli változások miatt négy generációra osztható. A véleményem szerint kissé elnagyolt teória szerint az első generáció a muskéta és a vonalharcászat (1648-tól a 19. század

elejéig), a második a koncentrált tüzerező és az anyagcsata (a 19. század közepétől 1918-ig), míg a harmadik a mobil hadviselés és a villámháború korszaka (1918-tól a '80-as évekig). E három időszak háborúi között természetesen vannak átfedések, de mindegyikre jellemző, hogy az állami szuverenitás korlátlan (vagyis a háború állami monopólium), a nemállami szereplők szerepe korlátozott, érvényes a Clausewitz-féle hármasság, és vannak a hadviselésre vonatkozó szabályok, azaz a hadviselők általánosan elfogadott eszközöket és eljárásokat alkalmaznak. Az amerikai szerzők szerint azonban az új, negyedik generáció jelentősen eltér az előzőektől: az állam szuverenitása korlátozott, a nemállami szereplők jelentős tényezővé válnak, a clausewitzi hármasság megszűnik, elmosódnak a határok a háború és béke, valamint a civil és a katona között.



Ebben az időszakban a cél a társadalom akaratának megtörése, elsősorban a csúcstechnika és technológia, valamint olyan új eszközök segítségével, melyeket korábban nem is tekintettek a hadviselés eszközeinek (média).

A hadviselés negyedik generációjáról szól Somkuti Bálint könyve, mely saját, 2012-ben a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájában megvédett doktori értekezésének frissített és részben újratöltött verziója. Újratöltött, mert a védelem óta eltelt időszakban Afganisztánban, a Közel-Keleten, Ukrajnában és Balkánon zajló folyamatok miatt kiegészítésre és finomításra volt szükség a szövegben. Az MCC Press gondozásában 2024-ben megjelent kötet felépítése alapvetően követi a már említett értekezést: a bevezető és az összefoglalás négy fejezetet (*Globális biztonsági környezet; A negyedik generációs hadviselés elmélete és kritikái; A negyedik generációs hadviselés módosított modellje; A modern állam lehetőségei és korlátai a negyedik generációs hadviselésben*) fog közre. Somkuti Bálint célja a „XXI. századi nagy stratégia”, vagyis a negyedik generációs hadviselés létének igazolása, az elmélet létjogosultságának, így alkalmazhatóságának bizonyítása.

A biztonsági környezetet bemutató részben a szerző a hidegháborús időszakból eredő problémákkal (irreguláris háborúk, nemzetközi intézmények, tömegpusztító fegyverek) együtt mutatja be az iraki és afganisztáni nyugati katonai beavatkozás, a globalizáció és a kölcsönös gazdasági függőség okozta biztonsági kérdéseket. A fejezet a hibrid háborúkat és fenyegetéseket kritikusan bemutató résszel fejeződik be. A következő két fejezet a negyedik generációs hadviselést mutatja be, először az eredeti elméletet, majd a Somkuti által módosított, pontosított verziót. Jól tükrözi a szerző szándékát, hogy a 97. oldalon rögzített definíciót a 180. oldalon már kiegészítve közli. E két rész kritikusan mutatja be a hadviselés generációit, rámutatva az eredeti amerikai tanulmány néhány pontatlan elemére. Ezek közül figyelemreméltó, hogy Somkuti többször is hangoztatja Clausewitz elméletének fontosságát – szemben azokkal a véleményekkel, miszerint a porosz katonai teoretikus gondolatai már idejétmúltak. Az eredeti elmélet kritikája a szerzőnél végül egy módosított modell megalkotását eredményezte a 21. század társadalmi, gazdasági és ideológiai jelenségeire alapozva. Kiss Álmos Péter *Winning Wars amongst People. Case Studies in Asymmetric Conflict* (2014) című könyvének említése elegáns utalás a téma másik kiváló hazai művelőjének munkásságára, aki elsősorban a témakör katonai aspektusát kutatja. Az állam lehetőségeiről és korlátairól szóló fejezet esettanulmányai az elmélet relevanciáját hivatottak igazolni. A Koszovóval foglalkozó rész hazánk biztonsága szempontjából különösen is érdekes, hiszen egyrészt a Balkán stabilitása kulcskérdés Magyarországnak, másrészt a Magyar Honvédség legnagyobb létszámú külföldi missziója az itt működő KFOR kötelékében végzi tevékenységét. Művének összefoglalásában

Somkuti leginkább az erőszak mint érdekérvényesítési eszköz szerepének újra- és átgondolását hangoztatja. Ebben a gondolkodásban segíthet a negyedik generációs hadviselés elmélete, mely, mint minden elmélet, nem recept a jövő kérdéseinek megválaszolásához, sokkal inkább elméleti keret, melynek célja a gondolkodtatás.

A majdnem 150 felhasznált és ajánlott, nyomtatott és elektronikus forrás zöme a kétezres évek első másfél évtizedéből származik. Alapos és korrekt képet kaphatunk elsősorban a téma akkori szakirodalmáról, de nem hiányoznak a napjaink történéseit megvilágító fontosabb írások sem a bibliográfiából. A 2012-es diszsertációhoz képest a lábjegyzetek száma kissé kevesebb, mint egy tudományos munkától elvárna az olvasó, azonban az is tény, hogy a szöveg olvashatóságát helyenként nem segíti a túlságosan sok hivatkozás sem. A források azonban így is követhetők, visszakereshetők. Két műre történő hivatkozás bántóan hiányzik: a kötet 29–30. oldalán Deák János *Napjaink és a jövő háborúja* című tanulmányának (*Hadtudomány*, 2005/1.), míg a 71. oldalon Rác András *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában* (Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2014) című munkájának gondolataira elmaradt a citáció. A 45. lábjegyzetben szereplő mű befogadó folyóirata helyesen a *Honvédelem*, mely 1990-ben publikált második száma még valóban a Magyar Néphadsereg lapjaként volt címkézve, de a következő lapszámban ez már Magyar Honvédségre változott.

A mű olvasmányos, a könyvben a hadtudományi terminológia használata jellemzően pontos és szabatos. Problémásnak tartom azonban Clausewitz kapcsán a „szentháromság” kifejezés használatát. E dogmatikai fogalom helyett inkább az újabb magyar fordításokban megjelent és mindegyikben következetesen használt „hármasság” a korrekt verzió. Ugyancsak pontatlan és félrevezető az F-4 Phantom II repülőgépek kapcsán említett „gépágyú- és közelharc ismeretek” kifejezés, helyette egyszerűen csak a „manőverező légi harc” ismeretek szerepelhetett volna. Somkuti könyvében két fogalom helyesírása következetesen helytelen: a Liddell Hart-féle „nagystratégia”, illetve a Kovács Jenő által a hazai hadtudományba bevezetett „hadikultúra” – valószínűleg a szövegszerkesztő program makacs ragaszkodása miatt – mindig elválasztott, különálló formában („nagy stratégia” és „hadi kultúra”) jelennek meg. A két táblázat és két ábra jól illeszkedik a szöveghez, hasznosan segítve az olvasót a szöveg megértésében. Az említett pontatlanságok és hiányosságok a mű értékét kevésbé csorbítják, Somkuti Bálint kötete bátran ajánlható mindazoknak, akik a hadtudomány oldaláról is kíváncsiak napjaink világára. A hadtudomány elméleti oldalának fontosságát ugyanis nem lehet eléggé hangsúlyozni. Ahogyan Clausewitz írta: „Az elméletnek kell tehát a leendő hadvezér szellemét nevelnie, sőt irányítania az önképzésben, de nem szükséges elkísérnie a csatamezőre – ahhoz a bölcs nevelőhöz hasonlatosan, aki az ifjú szellemi fejlődését terelgeti és egyengeti anélkül, hogy egész életén át istápolná.”